

İSLAM'DA CİNSİYET, CİNSELLİK VE EVLİLİK

Editörler:

Doç. Dr. Turgut AKYÜZ – Osman PAKÖZ

Copyright® Ravza Yayınları, 2023

Eserin tüm hakları Ravza Yayınları'na aittir. İzinsiz tamamı veya bir kısmı hiçbir ortamda kopyalanamaz. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Kasadar

Kapak
More IT

Sayfa Düzeni
More IT

Sertifika No
43988

ISBN
978-625-6509-75-0

Basım Yeri ve Yılı
Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık Kale İş Merkezi No: 51-52
Davutpaşa/İSTANBUL

Tel: 0212 481 94 11

1. Baskı Ekim 2023

RAVZA YAYINLAR

Dervişali Mah. Draman Cad. No: 3/A Fatih/İSTANBUL

Tel: (0212) 909 41 52 Fax: (0212) 514 27 3

www.ravzakitap.com

ravzasiparis@hotmail.com

Tesettür

Dr. Öğr. Üyesi Faima İSRAFİLOVA⁶⁷²

1. Tesettürün Kavramsal Çerçevesi. Fitri, Dini ve Ahlakî Bir Olgu Olarak Tesettür

Tesettür, Arapçada ‘s-t-r’, kökünden tefe’ul vezninde bir mastardır. Sözlükte, örtünmek, giyinmek, başkaları ile arasına perde germek, bir şeyin içinde veya arkasında gizlenmek, örtmek, engel olmak anlamlarına gelir.⁶⁷³ Tesettür kelimesi örtünmenin doğal, fitri, sosyal, kültürel, dini ve ahlakî boyutlarını da içinde barındırmaktadır. Nitekim ‘s-t-r’ kökünden türeyen ‘seter’, ‘kalkan’ anlamındadır; ‘setîr’ ve ‘mestûr’ mecazen ‘ıffetli’ demektir. Gerek klasik literatürde gerekse günümüzde özellikle kadının, kendisine nâmahrem olan kimselere karşı örtünmesini ifade anlamında tesettür kullanılmaktadır.⁶⁷⁴ Tesettürün kavramsal çerçevesi şu şekildedir:

Himar, humur kelimesinin çoğuludur. Örtmek manasına gelen, ‘hame-
ra-yahmiru’ fiilinden türetilen isimdir. Bu kelime ‘min’ ile kullanıldığında utanmak, hayâ duymak, ‘an’ ile kullanıldığında ise birinden dolayı örtünmek, yüzünü örtmek, evinden dışarıya çıkmamak gibi anlamlara gelir.⁶⁷⁵

672 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü. faimai@erzincan.edu.tr

673 İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensâri, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâr Sâdir, ts.), 4/490.

674 Apaydın H.Yunus, “Tesettür”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), XXXX/538.

675 İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensâri, *Lisânu'l-Arab*, 2/212; “Tesettür”, 2011, XXXX/539.

Cilbab, Arap dilinde ‘c-l-b’ kökünden türemiş bir fiil olup ‘çekmek’ anlamına gelmektedir. Elbise üzerine ‘çekilen’ bir pardösü, bir pelerin ya da bir dış örtüdür.⁶⁷⁶

Hicab, sözlükte perde, kapı, utanmak, sıkılmak, kendini kusurlu bilip insanlar arasından çekilmek, örtünmek, setretmek gibi anlamlara gelir.⁶⁷⁷

Nikab, yüzü gizlemek için kullanılan örtü, burun üzerindeki örtü, yüz örtüsü, peçe ve perde anlamlarına gelmektedir.⁶⁷⁸

Fıkhi terim olarak tesettür, erkek veya kadının şer’an (dinen, inanç gereği) örtülmesi gereken yerlerini örtmesi demektir.⁶⁷⁹ İnsanın avret (ayıp, mahrem) olan yerlerini örtmesi yaratılışın bir gereğidir. Dolayısıyla asıl ihtiyaç olan örtünme, insanı sıcak ve soğuk gibi fiziki etkenlerden koruyan değil, hayâ duygusundan kaynaklanan örtünme ihtiyacıdır. Nitekim Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın kendilerini örtme girişimleri Araf suresi 22. ayetinde şu şekilde geçmektedir: “...Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar...” Ayet aynı zamanda, bedeninin örtünmesinden ziyade ahlâkî bir yönünün olduğunun ve bunun daha çok önemsendiğinin açık bir delilidir. Bu yönden baktığımızda örtü herhangi bir giysi ya da kadına baskı aracı olmaktan çıkarak dini bir hüviyet kazanır. Nahl suresi 81. ayetinde ise “...Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar verdi...” şeklindeki ifade ile sığağa-soğuga ve savaşta düşmanın darbesine karşı koruyucu olmak üzere, elbisenin iki farklı amacı daha açıklanmıştır. Her iki ayetin siyakından ve ifade biçiminden anlaşılıyor ki, insan, ister ‘örtünmek’, ister ‘korunmak’ ister ‘süs-

676 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2/162.

677 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2/326.

678 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 7/465.

679 Paçacı İbrahim, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara 2007: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), “Tesettür”, 654.

lenmek' isterse 'savunmak' maksadıyla giyinsin, giyinmede asıl hedef 'takva' olmalıdır.⁶⁸⁰ Bilimsel araştırmalarda ise, geçmişteki ve halen mevcut ibtidai koşullarda hayat süren toplulukların çoğunun, genellikle medenî topluluklarda olduğu gibi giysileri olmadığı halde, ayıp yerlerini mutlaka örttükleri gözlemlenmiştir. Giyinme sosyal bir olgudur; onun teşekkülünde, içinde yaşanılan fiziksel coğrafyanın, iklim şartlarının, kültürün, örfün ve geleneğin belirleyici ve zorunlu etkisi vardır. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, örtünme geleneği, insanlık tarihi kadar kadim bir uygulamadır. Bu geleneğin üç ilahî dinden (Yahudilik, Hristiyanlık ve İşlam) önce de pek çok kültür ve medeniyette yaygın bir uygulama olduğu, bunlara ait dinsel ve tarihsel metinlerden açıkça anlaşılmaktadır.

2. Semavi Dinlerde Tesettür

A. Yahudilikte Tesettür

Eski Ahit'te tesettür, "*redid, zammah, re'alah, za'if ve mitpahat*" gibi birçok kelimeyle ifade edilmektedir. Eski Ahit'te açıklık/çıplaklık ayıp, cezayı gerektiren bir suç ve utanç vesilesi olarak görölmüştür. Yahudiler için çıplaklık, herhangi bir dinî sorumluluğu yerine getirme hususunda da büyük bir engel teşkil ederdi. Tevrat'ta bu durum şöyle ifade edilmektedir: "*Rab dedi ki: Belirti ve ibret olsun diye kulum Yeşaya nasıl üç yıl çıplak ve yalınayak dolaştıysa, Asur kralı da Mısır'a utanç olsun diye, Mısırlı tutsaklarla Kuşlu sürgünleri genç ve yaşlı demeden çıplak ve yalınayak yürütecektir.*"⁶⁸¹ Dolayısıyla Yahudi geleneğinde tesettür, Mişna ve Talmud'da hükme bağlanmış, kadınların erkekler karşısında hayâ

680 Duman M. Zeki, "Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları", *İşlâmiyât* 4/2 (2001), 36.

681 "Mısır ve Kuş'un Başına Gelenler", *Tevrat-Kutsal Kitap*, Yeşaya-20 (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2001), 865.

prensibi icabı, erkeklerin ise Tanrı'ya karşı saygı ve tevazu maksadıyla gerekli görülmüştür.⁶⁸² Tevrat'ta saygınlığını yitiren kadın hakkında şunlar söylenmektedir: “*Ey Babilli erden (bakire) kız, in aşağı! Ey Kildani kızı tahtın yok artık yere otur! Bundan böyle nazik, narin demeyecekler sana. Bir çift değirmen taşı al da un öğüt. Çıkar peçeni, kaldır eteğini, baldırını açarak ırmaklardan geç. Çıplaklığın sergilenecek, mahrem olan yerlerin herkese görünecek; öç alacağım kimseyi esirgemeyeceğim.*”⁶⁸³

Yahudilikte tesettüre aynı zamanda, asalet ve üst statü belirtisi, iffetin sembolü, pagan kültüre karşı tavır almak için bir simge veya kadının kocasına aidiyetinin simgesi gibi anlamlar da yüklenmiştir. Örneğin, Rabbinik (sözlü Tevrat) literatüre göre başı açık evli bir kadının bulunduğu mecliste dua ve ayin yapmak yasaktır. Zira başı açık bir kadın çıplak olarak kabul edilmiştir. Toplum tarafından kötü görülen bazı kadınlar ise asil görünmek için zaman zaman başörtüsü ve peçe kullanmışlardır. Talmud'da yer alan bir kanuna göre ise: “*Bir kadın Yahudi kanunlarına karşı hareket ettiğinde, mesela başına bir şey örtmeden halk arasında yürüdüğünde, erkek mehir ödemedен kadını boşayabilir.*”⁶⁸⁴

Yahudi kadınlarından evlerinden dışarıya çıktıklarında saçlarını örtmeleri talep edilirdi. Çünkü kadındaki akıcı bir saçın tahrik edici özelliği bulunduğu inandır ve bu durum bir çeşit çıplaklık olarak değerlendirilirdi. Yahudi geleneği, Tanrı'nın önünde boyun eğmenin bir işareti olarak erkeklerin başlarını örtmelerini zorunlu kılar; kadınlar da erkeklerin önünde iffetlilik ve alçak gönüllülüğün işareti olarak başlarını bir baş veya yüz örtüsüyle örterlerdi. Eski Ahit'te yüz örtüsü için kullanılan kelimelerin anlamı tam kesin olmamakla beraber, Yeşaya 3. ve 47. metinlerde mecazî ve sembolik anlamda yüz örtüsü ifadeleri kullanılmış-

682 Gürkan Salime Leyla, “Tesettür (Diğer Dinlerde)”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), XXXX/544.

683 “Babil'in Düşüşü”, *Tevrat- Kutsal Kitap*, Yeşaya-47 (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2001), 900.

684 Görmez Mehmet, “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, *İslâmîyât* 4/2 (2001), 19.

tır. Günümüzde Batı Avrupa ve Amerika'da Ortodoks Yahudi grupları dışındaki Yahudi cemaatlerinde başörtüsü uygulaması sinagog dışında terk edilmiştir. Ortodoks Yahudileri ve doğulu Yahudi grupları arasında ise eşarp, bone, peruk ve şapka gibi giysiler giyilmektedir. Baş örtme konusunda son sözün geleneğe mi yoksa dinin hukukuna mı ait olduğu konusundaki teoriler halen tartışılmaktadır.

B. Hristiyanlıkta Tesettür

Yahudilikte bir kanun haline gelen örtünme uygulamasını Hristiyanlık aynen kabul edip sürdürmüştür. Bugün Hristiyan ikonalarında görüldüğü şekliyle, Meryem Ana örtülüdür. Rahibeler asırlarca bu uygulamaya sıkı sıkıya bağlı kalmış ve bugün de bağlı kalmaya devam etmektedirler. İncil'de örtünmeyle ilgili yer alan pasajlar, Yahudi Rabbinik literatürdeki ifadelerden çok daha ağır olmuştur. Örtünme diğer İlahî dinlerin metinlerinde görülmeyen bir sebebe; kadının, yaratılış itibarıyla erkekten sonra geldiğine bağlanmaktadır. Hristiyanlık geleneğinde kadının başını örtmesi ve Meryem Ana'nın örtüsü, hayâ ile ilişkilendirilerek kadını toplumsal hayat içinde yüceltmış; erkekle kadın arasındaki hiyerarşi korunmuş ve başörtüsü ile yüz örtüsü ilk kadın Hz. Havva'nın işlediği günahın sonucu olarak değerlendirilmiştir. Pavlus'un, Korintoslular'a gönderdiği mektupta şöyle denilmektedir: *“Başı örtüsüz olarak Peygamberlik yapan veya dua eden bir kadın başının saygınlığını hiçe indirir. Böyle davrananla başını tıraş eden arasında hiçbir fark yoktur. Kadın örtünmeyecekse saçlarını kessin, kadının saçlarını kesmesi ve başını tıraş etmesi saygınlığını hiçe indiriyorsa başını örtmesi zorunludur.”*⁶⁸⁵

685 “Tesettür (Diğer Dinlerde)”, XXXX/544.

Thomas Aquinas, Martin Luther ve Jean Calvin gibi ilk Protestan din adamları tarafından da benimsenen baş örtme kuralı, ortaçağ boyunca ve modern dönemlerde, Hristiyan toplumlarda şal, eşarp, bone ve şapka gibi değişik şekillerde uygulanmıştır. Ancak zamanla dışarıda başı örtmek dinî yükümlülüğün ziyade adet şeklinde algılanmış dinî boyutu kilisedeki uygulamayla sınırlandırılmıştır. XX. Yüzyıl başlarından itibaren Protestan gruplarda kilisede baş örtme gereklilik olmaktan çıkmış ferdi tercihe bırakılmıştır. Günümüz Katoliklerinde uygulama, örfeye göre belirlenmekte, baş örtme geleneğinin devam ettiği bölgelerde dışarıda başlarını örten kadınlar kilisede de örtmektedirler. Ortodokslarda uygulama bölgesel farklılık göstermektedir; ancak kilisede baş örtme daha yaygındır. Farklılığın nedeni konunun teorik boyutuyla ilgilidir. Bazıları Pavlus'un baş örtmeyle ilgili ifadesini, "*kadının uzun saçı*" veya "*kocasının örtüsüdür*" şeklinde yorumlamakta, bazıları da bunu ilk dönem Hristiyan toplumuyla sınırlandırmaktadır. Bazıları baş örtmenin her devirde geçerli mutlak bir kural olduğunu savunurken, liberal ve feminist olanlar başörtüsünü orta çağdan kalma kadını baskı altına alan ve kısıtlayan bir etken göreyerek reddetmektedir.⁶⁸⁶

C. İslam'dan Önce Tesettür

Tesettür, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'dan önce de pek çok kültür ve medeniyette farklı anlamlar yüklenerek mevcudiyetini sürdürmüştür. Mezopotamya'da yaşayan Sümer, Babil ve Asur toplumları etek, kuşak, şal ve başörtüsü kullanmışlardır. Kadınlar saçlarını genellikle file, eşarp veya türban tarzında örtülerle kapatmışlardır. Asur kanunları örtü ile özgürlük arasında sıkı bir bağ kurmuştur. Başörtüsü sokağa çıkan, kamusal alana giren kadınların hürriyet sembolü olarak tanımlanmış ve hukuki güvence altına alınmıştır. Kanuna göre köle kadınlar ve fahişeler hiçbir şekilde başlarını örtmeyeceklerdir. Bu kuralı ihlal edenler ise

686 "Tesettür", 2011, XXXX/544.

cezalandırılacaklardır. İslam öncesi Pers toplumunda örtünme geleneği, sert ve katı bir şekilde uygulanmıştır. İrandaki hayızlı kadına Mecusilik adet ve geleneğine göre uygulanan, kadının bir odaya hapsedilmesi, adet müddetince herkesin ondan uzak durması ve ilişkiden kaçınması gibi şiddetli birtakım kuralların varlığı İrandaki örtünmenin ortaya çıkmasının asıl nedeni olarak kabul edilmiştir. Hindistan'da da katı ve sert bir örtünme hüküm sürmüştür. Ancak örtünün İslam'ın Hindistan'da yayılmasından önce mi, yoksa sonra mı yaygınlaştığı, Müslüman olmayan Hintlilerin, Müslümanların özellikle İranlı Müslümanların etkisinde mi kaldıkları tam olarak bilinmemektedir, sadece sıkı ve baskıcı bir örtünme şeklinin uygulandığı kaynaklarda bildirilmektedir.⁶⁸⁷

Eski Yunan toplumlarında kadınlar göğüslerini açıkta bırakarak vücutlarını örten uzun dar elbiseler giymişlerdir. Özellikle Atinalı kadınlar toplum içinde vücutlarını örten giysileri tercih etmişlerdir. Kadınların başlarını diplaks-himation, şal, eşarp, bone gibi değişik örtülerle kapattığı dönemlerde olmuştur. Roma toplumunda dindarlık ve hayâ kavramları, genellikle başı örtülü kadın veya tanrıça biçiminde sembolize edilmiştir. Roma hukuku kocaya, dışarıya başı açık çıkan kadını boşama hakkı vermiştir. Üst sınıflar arasında başı örtmek yaygın olmakla beraber, her zaman buna riayet edilmemiştir. Bizanslılarda Hristiyanlığın etkisiyle örtünme çoğalmış bilhassa üst sınıftan kadınlar başörtüsü bağlamış, dışarıda yüzü örten ince örtüler kullanarak örtünmüşlerdir. İlk asırlardan itibaren tesettür, özellikle kadınların başlarını ve yüzlerini örtmeleri gibi uygulamalar, İslam'da bulunan tesettüre benzemektedir. İslam'dan önceki toplumlarda başörtüsü ve yüz örtüsünün (peçenin), sosyal statü göstergesi olması, üst sınıflara mensup kadınların kullandığı bir nesne olması, özgürlük ve örtü arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. İslam dininde tesettür ilk dönemlerde hür kadınları ca-

687 Mutahhari Murtaza, *Hicâb (Örtünmenin Felsefesi)*, çev. Mücteba Mir (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2004), 10-15.

riyelerden ayıran bir uygulama olmakla birlikte sosyal statü göstergesi ve üst sınıflara ait bir giyim tarzı olmamıştır. İslam'da tesettür asıl itibariyle iffetlilik prensibine dayanmaktadır.⁶⁸⁸

Cahiliye kadınları ise, İslam'da olduğu gibi örtünmezlerdi. Kadınlar, bölgesel ve geleneksel olarak kocalarının ve velilerinin isteğiyle örtünürlerdi. Vücutlarının güzel ve çekici yerlerini ve saç örgülerini göstererek, başörtülerini arkalarına salıverirlerdi. Ayak bileklerine halhal gibi ziynetler takarlar, sokakta yürürken ses çıkarsın da dikkat çeksın diye ayaklarını yere vururlardı. Arap kadınları ne tamamen kapalı ne de bütünüyle açıktı. Acı, hüznün, ağıt yakma gibi durumlarda yüzlerini ve başlarını açarlardı. Baş ve yüz örtüsü hürleri, cariyelerden ayırt eden bir özellikti. Savaşta yenilip esir düşeceklerini anlayan kadınlar, kendilerine tenezzül edilmez düşüncesiyle, cariyelere benzemek için yüzlerini ve başlarını açarlardı. Baş ve yüz örtüsünü örtüp, özel durumlarda açanların yanı sıra güzelliğini teşhir için yüzünü, boynunu, gerdanını ve kollarını sürekli açanlar da vardı. İslam öncesi Arap toplumunda birçok örtünme çeşidi vardı; yüzü örtmek için burka, kınâ, nikâb, lisâm gibi örtüler kullandıkları bilinmektedir.⁶⁸⁹

D. İslam'da Tesettür

İslam dini erkeklere kadınlardan önce ahlaki bir buyruk getirmiştir; kadının örtünme bakımından erkekten daha fazlası ile yükümlü olmasının sebebi erkeğin, yaratılışı icabı gözünü haramdan sakınma hususunda daha zayıf durumda olmasına bağlıdır. Bir erkeğin yabancı bir kadına bakışıyla, bir kadının yabancı bir erkeğe bakışındaki yasaklama farklıdır. Erkekten bulunan sahip olma ve elde etme duygusu sebebiyle-

688 "Tesettür (Diğer Dinlerde)", XXXX/543.

689 Bardakoğlu Ali, "Cahiliye Döneminde Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın* (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 22, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 18.

le bu yasaklama erkekler açısından daha şiddetlidir. Din, insanlarda mevcut olan bu psikolojik durumu dikkate aldığı için kadınların erkeklerle bakmaları konusunda, erkeklerin kadınlara bakmaları kadar katı hükümler koymamıştır.⁶⁹⁰ Gözlerini yasak olandan sakındırmaları aynı zamanda erkeklerin tesettür sınırlarını belirlemektedir.

Kur'an-ı Kerim'e göre başörtü ise, evrensel bir ahlak ilkesi olarak, gerekli görülen tesettürün bir parçası ve tamamlayıcısıdır. Kur'an, kadınlara avret yerlerini örtmeyi ve fitneye sebep olacak davranışlardan kaçınmayı emrederken, erkeklere de iffetini korumayı ve bakışlarını haramdan sakındırmayı emrederek her ikisine de sorumluluk yüklemektedir. Bu bağlamda Kur'an'ın tesettüre bakışı da diğer kültür ve anlayışlardan farklı olmuştur.⁶⁹¹ “Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar” emri de bir cahiliye geleneğini değiştirerek, kadınların herhangi bir örtüyle başlarını, boyun ve gerdanlarını örtmelerini farz kılmaktadır. Çağdaş bazı müelliflerin tesettür ile ilgili görüşleri şöyle olmuştur:

İslam, insanın iffetini, ahlaki nezafetini muhafaza etmeyi hedef almıştır.

İslam dini kadın ve erkeği, haram bakışlardan koruyarak ırzı ve namusu meşru olmayan cinsel isteklerden sakındırır.

Erkeklerin gözlerini harama bakmaktan sakındırmasının istenmesi kadınların iffetinin korunması içindir.

Kadının, erkeklere karşı bedenini örtmesi ve kendini teşhir etmekten kaçınması, toplum içinde kadını çekiciliğiyle yer almak istemediğini ve iffetli oluşunu ifade eder.

690 Mevdudi Ebu'l-A'la, *Hicâb*, çev. Harun Ünal (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2010), 336.

691 “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, 29.

Örtünme emri kadın ve erkek ilişkisinin cinsiyet üzerinden değil, şahsiyet üzerinden gerçekleşmesi içindir.

Örtünmenin önemli nedenlerinden biri de örtünme tedbirinin sadece örtünenin iffeti ile ilgili değil, daha ziyade başkalarının korunmalarına yardım ve katkı mahiyeti taşımasıdır.

İslam'da bir hayâ vasıtası olan örtünme, vücudu gizleyerek toplumdaki cinsiyet farklılığını ortaya koyar. Bu farklılık kadının başörtüsüyle sağlanmıştır. Başörtüsü kadının safiyetini hem kadın hem de Müslüman biri olduğunu gösterir.

Tesettür bir inanç ifadesi ve aidiyet olgusu yani bir yere ait olma ve kimlik belirtisi ve bir yaşam biçiminin ifadesi olmuştur.⁶⁹²

3. Tesettürün Hikmeti

Tesettür kadın ve erkek için fitratın bir gereğidir. Nitekim Araf suresi 22. ayeti de buna işaret etmektedir: “...Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar...” Günümüzde birçok araştırma konusu yapılan geçmişteki ve halen mevcut ibtidai koşullarda hayat süren toplulukların çoğunun, genellikle medenî topluluklarda olduğu gibi giysileri olmadığı halde, avret yerlerini mutlaka örttükleri görülmektedir. Bu da örtünme güdüsünün insanın, insan olmak gibi bir gerçeğini ve ilk insan Hz. Âdem'den günümüze dek insanların bir biçimde örtündüklerini doğrulamaktadır.⁶⁹³ Böylece Allah'ın insanlar için yarattığı nimetlerin en önemlisi

692 Özbek Fatma, *İslamda Tesettür* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 39-40.

693 “Kur’ân'da Örtünmenin Temel Sınırları”, 37.

olan elbise hem vücudu koruyan hem ahlâkı koruyan hem de güzelleştirici bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. Tesettür aynı zamanda takva ile de alakalıdır. Nitekim Araf suresi 26. ayetinde ise Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “...Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır...” Böylece diyebiliriz ki takva duygusu, bedendeki açıklığın çirkinliğini idrak ettirecek şuurun oluşmasına ve hayâ duygusunun meydana gelmesine vesile olmaktadır. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse tesettür bedenın ayıplarını örtmekte ve güzelleştirmekte, takva ise kalbin ayıplarını kapatmakta ve güzelleştirmektedir.⁶⁹⁴

A. Tesettürün İffet ve Fitne ile İlişkisi

Kur'anda kadınların ve erkeklerin şehvet nazarıyla birbirlerine bakmamaları, namuslarını korumaları ve örtünmeye riayet etmeleri emredilmiştir. Nitekim Nur suresi 30. ve 31. ayetlerinde şöyle buyuruluyor: “Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar... Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar...” Ayetlerden anlaşılacağı üzere tesettürün doğrudan iffet ile de ilişkisi bulunmaktadır. Buna göre iffet özdür, maksattır ve iyi bir kulun vasfıdır; bunu korumak için tesettür ise vesiledir. Böylece şunu diyebiliriz ki, ayet gerek erkek gerekse kadının, karşı cins için genellikle cazip, etkileyici ve tahrık edici yerlerini örtmeleri gerekli görülmüş, açılma ve gösterme ile iffeti koruyamama arasında sabit bir ilişkinin bulunduğuna işaret edilmiştir.⁶⁹⁵

694 Kutub Seyyid, *Fizilâl-il Kur'an Kur'anın Gölgesinde*, çev. M. Emin Saraç-Bekir Karlığa-İ.Hakkı, Şengüler (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, ts.), 6/58.

695 Karaman Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 323.

Tesettür ile fitne arasındaki ilişki daha iyi anlamak için de öncelikle fitne kelimesinin anlam boyutunu iyi tespit etmek gerektiğini düşünüyoruz. Fitne sözlükte küfür, sapıklık, günah, ayrılık, birisini azdırmak, iç ihtilaf ve kargaşa, kalbin bir şeyi fazlaca beğenip ona meyletmesi, hoşuna gitmesi, gibi anlamlara gelir. Fitneye Türkçemiz ifadesi ile toplum düzeninin bozulması denebilir. Bu anlamda fitnenin önlenmesi de toplum düzeninin korunması olarak ifade edilebilir. Fakat fitne, aynı zamanda da Allah tarafından imtihan için gelen musibet, azap; bir kimseye dininden dönmeye için işkence etmek, denemek için güç işlere maruz bırakmak gibi anlamlarına da gelmektedir.⁶⁹⁶ Bütün bu anlamları göz önünde bulundurularak baktığımızda, İslam'da bazı hükümlerin ve sınırlandırmaların gerekçesi olarak çoğu zaman fitne endişesi ile toplum hayatının huzurunu sağlamak, dinî ve ahlâkî değerleri korumak için de erkek ve kadına bazı sınırlar getirildiğini görüyoruz. Böylece tesettür de (cinsiyet ayırımı olmaksızın) bu sınırların korunması için alınmış bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁹⁷ Ataerkil toplumlar ne yazık ki ahlaklı ve dindar erkekleri fitneden korumak için hanımları hapsedmeleri ya da bütün haklarından, şereflerinden mahrum bırakmaları tesettür konusunda aşırıya gidilerek kadınların haksızlığa uğramalarına, her şeyden mahrum olmalarına sebep olmuştur. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse bu konuda toplumun yanlış kabulleri ve algıları; Şeriatın bu güzel tedbirinin önüne geçmiştir.⁶⁹⁸ Öyle ki kadının bir aslın cüzü olarak erkeğin kaburgasından yaratılışına dair rivayetler, çocukların babasına nispet edilişi, erkeğin talak, çok eşlilik, miras, şahitlik vb. konulardaki üstün hakları, kadınların bizatihi kendilerinin erkek çocuk sahibi olmayı isteyip bununla övünmesi de eşitliğin olamayacağına delil olarak gösterilmiştir.⁶⁹⁹

696 İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensâri, *Lisânu'l-Arab*, 7/75.

697 "Tesettür", 2011, XXXX/542.

698 Carullah Musa, *Hatun* (Kitabiyat Yayınları: Ankara, 1999), 40-41.

699 Aksakal Zeynep Nermin, "Kur'ândaki 'Erkek Kız Gibi Değildir' İfadesi Cinsiyet Eşitliğine Engel midir?", *Marife Dergisi* 22/2 (ts.), 836.

B. Tesettür Ziyinet İlişkisi

Ziyinet kelimesi sözlükte kendisiyle süslenilen şey, yani süs için genel bir isimdir. Bulunduğu yeri süsleyen, oraya güzellik veren hal, duruş, süs ve süs eşyası anlamına gelir. Elbise ve takılara da ziyinet denir. Kur'ân-ı Kerim'de ziyinet “zâne-yezînü-zeyn” fiilinden türetilen süslemek, bezemek, donatmak, güzelleştirmek anlamlarında geçmektedir.⁷⁰⁰ Müfessirler ziyinet kelimesinin medlûlünü belirlerken iki tür ziyinetten söz etmişlerdir. Buna göre ziyinet, biri doğuştan gelen (hılkî/yaradılıştan gelen), diğeri müktesep (edinilmiş, kazanılmış) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁷⁰¹ Hılkî olan ziyinet kapsamına yüz ve beden gibi her insanın fitrî yapısında var olan fiziksel güzellik; “müktesep ziyinet” kapsamına ise bilezik, yüzük, küpe, kına, elbise gibi kadınların kendilerini daha cazip göstermek için takıp takıştırdıkları süs eşyaları girmektedir.⁷⁰² Klasik dönemde, kadının ziyinetinden görülmesine müsaade edilen yerin son sınırı yüz, el ve ayaklardır. Modern dönemde ise ziyinet alanı olarak belirtilen “yüz, eller ve ayaklar” sınırının şöyle genişlediğini görüyoruz:

Kadının yüzü, kollarının yarısına kadar elleri ve bileklere kadar ayakları.

Kadının yüzü, bileklere kadar elleri ve ayakları dışında örtüsü altından sarkan saçları ve evindeki hizmeti esnasında açılan kol ve boynu.

Kadının yüzü (abdest uzvu kadarı ile), saçlarından başın meshedilmesinin caiz olduğu kadar yeri, dirseklere kadar iki kolları ve bileklerinden biraz yukarı kadar ayakları.

⁷⁰⁰ İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, “z-y-n” mad.; “Kur'ân'da Örtünmenin Temel Sınırları”, 41.

⁷⁰¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), 12/360.

⁷⁰² “Kur'ân'da Örtünmenin Temel Sınırları”, 42.

Nur suresi 31. ayetindeki “*görünen kısımlar müstesna*” ifadesinin sınırlarını, örfün çizeceği ileri sürülmüştür.

Kadının yüzü, başı, saçları ve ayakları, örtünme yükümlülüğünden istisna edilen yerlerdendir.⁷⁰³

Müfessirler arasında oluşan ortak kanaate göre ise, tesettür ilgili ayetler muhkemdir; mana ve maksatları bakımından açık, maksadını aşan yorum ve spekülasyonlara kapalıdır. Buna rağmen günümüzde, tesettür ilgili ayetlerin tartışılıyor olması, günümüz şartlarında Kur’ân’ın taleplerinin uygulanabilirliği sorunsalından kaynaklanmaktadır.⁷⁰⁴

C. Setr-i Avret

Avret kelimesi eksiklik, kusur, ayıp ve çirkin şey anlamındaki “avâr” kökünden türemiştir. Görünmelerinin hoş olmaması sebebiyle, “sev’etân” olarak adlandırılmış ve Kur’ân’da birkaç ayette bu anlamda kullanılmıştır. Fıkıh terimi olarak avret, insan vücudunda görünmesi ve gösterilmesi günah sayılan, namazda ve namaz dışında örtülmesi farz ve başkalarının bakılması haram olan yerlerdir.⁷⁰⁵ Yıkanma, def-i hacet (tuvalet ihtiyacını gidermek), taharetlenme (temizlenme, arınma) gibi ihtiyaçlar dışında, تنها bir yerde de olursa namazda ve namaz dışında avret yerlerinin örtülmesi farzdır. Nitekim A’raf suresi 31. ayetinde şöyle buyruluyor: “*Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin) ...*” Ayetin, mutlak olarak avreti örtmenin vücû-

703 Demirbağ Nesibe, *Kur’ân Perspektifinde Fitri, Dini ve Ahlâki Bir Olgu Olarak Örtünme* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 62.

704 “Kur’ân’da Örtünmenin Temel Sınırları”, 37-38.

705 Apaydın Yunus, “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme”, *İslamiyat* 4/2 (2001), 92.

buna delalet ettiğini söyleyenler olduğu gibi, namazda avreti örtmenin farz olduğuna delalet ettiğini ifade edenler de vardır. Kadınlar ve erkekler için belirlenen avret sınırları şu şekildedir:

Erkeğin avret yeri, göbek ile diz kapağı arasındır.

Kadının kadına karşı avret yeri, diğer bir Müslüman kadının yanında göbek ile diz kapağı arasındır, gayri müslim kadının yanında ise yalnızca elleri, yüzü ve ayaklarıdır.

Kadının mahremi olan erkeklere karşı avret yeri, ziynet yeri sayılan saç, baş, boynunu, gerdanı, dirsekten aşağı kolları, ayakları ve bacaklarının diz kapağından aşağı bulunan kısmıdır.

Kadının yabancı erkeklere karşı avret yeri, elleriyle yüzü dışındaki bütün vücududur.⁷⁰⁶

Hastalık ve tedavi gibi bir zaruret hallerinde ise erkek veya kadının bedenine (hastalık mahalline) doktor, ebe, iğneci ve pansumancı gibi kimselerin ihtiyaç miktarı bakması ve dokunması caizdir. Nitekim zaruretler sakıncalı şeyleri mubah kılar ve de miktarlarınca takdir olunur.

4. Tesettürün Toplumsal Mahiyeti

Dini inanç meselesi aynı zamanda da sosyal çevrenin şekillenmesi konusunda kontrol mekanizması oluşturması ve bireylerin giyim konusunda çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Özellikle sosyal çevre içinde kabul görme, uyum sağlama, beğenilme, takdir edilme gibi durumlar bireylerin çevresindekilerin de kabulleneceği giyim tarzını be-

706 Apaydın Yunus, "Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme", 93.

nimsemesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bireylerin nasıl giyinmesi konusunda sosyal çevrenin, kültürel yapının, bu sosyal çevreyi oluşturan diğer etmenlerin etkisi yadsınmaz. Çünkü birey sosyal bir varlıktır. Özellikle kabul görmek, etiketlenmemek, uyum sağlamak, kurallara uygun davranmak ve gördüğünü uygulamak adına sosyal çevre ile olan ilişkisi bağlamında giyim eğilimi şekillenmektedir.

Modern dünyada ise tesettür, küreselleşmiş dünyada kendi kimliğini korumanın bir sembolü ve varlığı değil, cazibe ve çekicilik isteği ön plana çıkartılan bir tüketim metaı haline dönüşmeye başlamış durumdadır. Tesettür modasıyla gerçekleştirilenler, genellikle baştaki örtü dışında vücudun diğer bölümlerinin dini boyutlarından ve anlamlarından soyutlandırılmasını içermektedir. Nitekim tesettürün çeşitlenmesine, yeni stillerin ortaya çıkmasına rağmen tesettürlü olup namaz gibi dini yükümlülüklerini yerine getirmeyen pek çok kişinin bulunması, artık tesettürün belli bir hayat tarzını ifade etmediği iddiasını ve bir tüketim metana dönüştüğü eleştirilerini destekler niteliktedir. Artık muhafazakâr kadın ve erkeğin kendini tanımlayan ilk kimliği bir “*Müslüman olduğu*” beyanı değildir. Artık kendini tanıştırdığı ilk kimlik, toplumun çeşitli alanlarında elde ettiği veya kazandığı statü veya mensubiyettir.⁷⁰⁷

İslam dinine göre ise tesettür, ahlaki ve iffeti koruması işlevine sahiptir. Dini inanç şekilleri çerçevesinde özellikle giyim kuşamın pek çok noktada önem teşkil ettiğini görmekteyiz. Toplum içerisinde kendi kimliklerinin belirgin olması açısından giyimın sembolleşmesi söz konusu olabilmektedir. Bu açıdan dini bir misyonla giyim aynı zamanda kimlik oluşma açısından da önemlidir. Dini bir kimlik olana tesettür aynı zamanda gelenekselliğinde göstergesi olması hasebiyle başörtülü kadınlar bu geleneksellikten kopmadan, dini vecizelerini yerine getirerek aynı

707 Ongun Selin, *Başörtülü Kadınlar Anlattı: Türbanlı Erkekler* (İstanbul: Destek Yayınları, ts.), 38-39.

zamanda modern/seküler hayat içerisinde yer edinmeleri açısından dönüşüme uğramaktadır. Bu haliyle modern toplumsal yapının tesettür tercihlerinde tek tipleştirici değil, daha çoğul, farklı tarz ve giyim şekillerine rastlamak da hem modanın etkisi hem de postmodern bir tesettür algısının varlığını bizlere göstermektedir.

A. Tesettürün Hükmü

İslam dini, insanın şahsi hayatı ve sosyal hayata katılımıyla ilgili hükümler belirlemiş, hem cins olanlarla ve karşı cinsten olanlar arasında mahremiyet, mahrem olan ve olmayanlar karşısında örtünme, kadın ve erkeğin bir arada bulunması, birbirine bakması ve davranışları konusunda bazı sınırlamalar getirmiştir.⁷⁰⁸ Günümüzde tesettürle ilgili ayetlerin tartışılıyor olması, bu ayetlerin muğlak, anlaşılmayan veya farklı yorumlara açık ayetler olmalarından değil; günümüz şartlarında tesettür emrinin uygulanabilirliği ile alakalı bir sorundur. Buna rağmen tesettürle ilgili ayetler tartışılıyorsa ve farklı yorumlar yapılıyorsa bunun iki sebebi olabilir: Birincisi günümüz şartlarında bu ayetlerin uygulanabilirliği hususunda siyasi otoritenin negatif eğilimi; ikincisi ise Kur'an'ı anlamada metotsuzluk sorunudur.⁷⁰⁹ Tesettürün hükmü ile ilgili olarak 1993 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu şöyle bir karar almıştır:

Gerek erkeklerin gerekse kadınların gözlerini haramdan korumaları.

Kadınların vücudun el, yüz ve ayakları dışında kalan kısımlarını, aralarında dinen evlenmek caiz olan erkeklerin yanında, vücut hatlarını ve rengini göstermeyecek nitelikte bir elbise (örtü) ile örtmeleri.

708 "Tesettür", 2011, XXXX/541.

709 "Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları", 38.

Başörtülerini, saçlarını, başlarını, boyun ve gerdanlarını iyice örtecek şekilde yakalarının üzerine salmaları, dinimizin; Kitap, sünnet ve âlimlerin ittifakı ile sabit olan kesin emridir. Müslümanların bu emirlere uymaları dinî bir vecîbedir.

B. İlgili Ayetler

Kur'ân'da örtünme konusuna birkaç ayette temas edilmektedir. Her toplum, bu ayetleri kendi kültürü ve anlayışı çerçevesinde yorumlamıştır. Böylece farklı örtünme biçimleri oluşmuştur. A'raf suresi 19. ve 22. ayetlerde Hz. Âdem ve Hz. Havva, Şeytan'ın vesvesesine uyarak Allah'ın kendilerine yasakladığı ağacın meyvesinden yedikten sonra kendilerinin çıplak olduklarını anlamış ve örtünmeye çalışmışlardır. Surenin devamındaki ayetler örtünmenin/giyinmenin; edep yerlerini örtmek, korunmak ve süslenmek amaçlarından söz edilmektedir. Allah, hangi amaçla olursa olsun bu giysileri ve ziynetleri diğer rızıklar gibi insan için yarattığını hatırlatarak bunları kimsenin haram kılamayacağını söylemektedir. Kur'ân'ın giysilerle ilgili bu bakış açısı konumuz bakımından dikkat çekicidir.

Nur suresi 30. ve 31. ayetler ise tesettür konusunda esas alınan ayetlerdendir. Nur suresi, Hicret'in beşinci yılının son aylarında indirilmiş Medeni bir suredir. Bu sure, resmî Mushaf'taki tertibe göre 24., Hz. Osman ve Ca'fer es-Sâdık'ın Mushaflarında 102., İbn Abbâs'ın Mushaf'ında ise 89. sırada yer almaktadır. R. Blachère ve Theodor Nöldeke'ye göre ise, 105. sırada indirilmiştir. Ayetlerin nüzul sebebi, Beni Mustalik Gazvesi'ne iştirak eden Hz. Âişe ve onunla birlikte geriden gelen Safvân b. Mu'attal hakkında ortaya atılan iftira (İfk) hadisesidir. Ayetlerde geçen "...*Ferclerini korusunlar*" ifadesindeki 'korumak'tan (*hufz*) maksat, ayetin siyakına uygun olarak, ilgili yerlerini sağlam örtünler; örtmede dikkatli ve titiz olsunlar, kendiliğinden açılma veya

oturup kalkarken ya da yürürken görünme gibi durumlara imkân vermesinler; giyimlerinin insani niteliğe uygun olup olmadığına dikkat etsinler; bilhassa, takvaya uygun olmasına özen göstereyinler, anlamındadır. Örtünme konusunda kaynak teşkil eden bir diğer ayet, Ahzâb suresi 59. ayettir. Ayet Müslüman kadınların tanınması ve incitilmemesi için en uygun yolun tesettür olduğunu buyuruyor. Ayetin nüzul sebebi de şöyle açıklanmaktadır: Müminlerin kadınları geceleri ihtiyaçları için dışarı çıktıklarında, Münafıklar onların peşine düşer ve incitirlerdi. Bu ayet nazil olduktan sonra kadınlar, geceleri ihtiyaçları için çıktıklarında onları örtülü gören kötü niyetli kimseler bu hürdür diyerek ondan uzaklaşıyorlardı.

C. İlgili Hadisler

Daha önce de belirttiğimiz gibi tesettür ilk kez İslâm ile ortaya çıkmış bir uygulama değildir; diğer dinlerde ve toplumlarda örtünme değişik biçimlerde uygulanmıştır. Kur'an'ın giyim kuşam konusunda belli biçimler önermemesi ve sadece birtakım ölçüler vermekle yetinmesi, bu konuyu toplumların ihtiyaçlarına, anlayışlarına ve zevklerine bıraktığını göstermektedir. Hz. Muhammed de şüphesiz, kendi toplumunda uygulanan giyim ve örtünme biçimleri içinde yaşamıştır. Nitekim kaynaklarda Peygamberin doğduğu ve yaşadığı yıllarda o toplumun giyim kuşam biçimi ile ilgili birtakım bilgiler yer almaktadır. Örneğin Şeybanî, “*Türban Arapların tacıdır*” şeklinde bir atasözünden söz ederek o dönemde baş örtmenin yaygın bir gelenek olduğunu belirtmektedir.⁷¹⁰ Bazı kaynaklarda ise İslâm öncesi Cahiliye günlerinde kadınların, başlarını başın arkasında bağlanan bir başlık ile örtükleri, saçları uzun ise örgü halinde arkaya bıraktıkları, üzerlerine giydikleri gömleklerin yakalarının boynu ve göğüslerin üst kısmını açıkta bırakacak şekilde oyuk

710 Sarahsi Abu Bakr Muhammad ibn Abu Sahi Ahmad Chams al Aimmah, *Kitab as-Siyar al-Kabir* (Ankara, 1989), 1/63.

olduğu nakledilmektedir.⁷¹¹Buhârî'nin hadislerini şerh eden Zebidî ise, erkek ve kadınların birbirlerine benzer giyinmeleri ile ilgili bir hadisi açıklarken konudaki toplum kabullerinin önemine şöyle işaret etmiştir: *“Her beldenin örf ve âdeti farklı bulunduğundan, erkek ve kadın giyimlerinin teşebbühünde (birbirine benzemesinde) hüküm, münhasıran her beldenin örfüdür, âdetidir.”*⁷¹²

Tesettür konusunda bazen farklı kanaatlere kaynak teşkil edebilecek farklı hadisler nakledildiği gibi bazen de aynı hadis farklı yorumlanarak değişik görüşlere dayandırıldığı da olmuştur. Örnek verecek olursak, Hz. Peygamber'in, baldızı Esmâ'ya yüz ve ellerin dışındaki kısımların görünmemesi gerektiğini söylediği hadis, bir taraftan kadının yüz ve ellerinin dışındaki kısımların örtülü olması gerektiğine dair en kuvvetli kaynak olarak kullanılırken, diğer taraftan yüzün örtülmesinin şart olduğunu iddia edenlere de karşı delil olarak kullanılmaktadır. Bu hadis, ravilerinde kopukluk ve zayıflık bulunduğu için mürsel sayılmış ve bu rivayetten ‘yüz ve ellerin açık bırakılabileceği’ hükmünün çıkmayacağı söylenerek, buraların – hacc/umre/namaz dışında- ‘avret yeri’ sayılması gerektiği kanaatine ulaşanlar da olmuştur. Bu düşüncede olanlar, ibadetler esnasında yüzün açık kalabilmesine de Ebu Davud'dan nakledilen “*Hac esnasında İhram giyme hudutları içinde kadınların yüzlerini örtmeleri yasaklanmıştır.*” hadisi sebebiyle cevaz vermişlerdir. Ayrıca, Esmâ'nın Hz. Aişe'nin kız kardeşi olması dolayısıyla Hz. Peygamber ile geçici evlenme yasağı bulunduğunu, bunun için Hz. Peygamber'in ona yüz ve ellerini de örtmesi gerektiğini söylememiş olabileceğini ifade ederek bu hadisin, yüzün açıkta bırakılabileceğine kaynak oluşturmasına karşı çıkmışlardır.⁷¹³

711 Ebu'l Alâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'ân*, ed. Ali Bulaç (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 3/471.

712 Zebidî Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latifi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih ve Tercemesi ve Şerhi*, çev. Kâmil Miras, 1988, 12/110.

713 Hamidullah Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul, ts.), 2/1133.

Tesettür konusunda nakledilen, bir diğer dikkat çeken hadis de örtünün hür-cariye ayırımının yapılabilmesi amacını taşıdığına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Beni Kurayza Yahudilerinden olup onlarla yapılan savaşta Hz. Peygamber'in hissesine düşen Reyhane ile ilgilidir. Bir müddet sonra Müslüman olmuş; ancak Hz. Peygamber tarafından yapılan kendisiyle evlenmesi ve böylece hürriyetine kavuşması teklifine şu cevabı vermiştir: *“Beni nikâhlamaktansa cariye olarak muhafaza et! Ben bir cariye kadın olarak kalmak isterim, zira hür Müslüman kadınlar gibi başıma örtü ve yüzüme peçe takılmak istemiyorum.”*⁷¹⁴

5. Tesettürün Keyfiyeti

Fıkıh kaynaklarında tesettür, genellikle setr-i avret başlığı altında, kadınların ve erkeklerin kendi hemcinsleri arasında ve karşı cins nezdinde örtmesi gereken yerler ve örtülmesi gereken yerlere bakmanın hükmü; ayrıca namazda örtünmenin hükmü, örtünmenin asgarî sınırları ve bu hükme riayetsizliğin namazın sıhhatine etkisi gibi problemler çerçevesinde ele alınmaktadır. Tesettürün keyfiyeti ile ilgili âlimler birtakım tespitlerde bulunmuşlar ve bununla ilgili ölçüleri genel olarak şu şekilde belirtmişlerdir:

Tesettür olarak kullanılan örtü, bütün bedeni göstermeyecek şekilde örtmelidir.

Teni gösterecek şekilde ince olmamalı, kalın kumaştan olmalıdır.

Tesettür olarak kullanılan örtünün, kendisi ziynet yani süslü olmamalıdır.

714 Hamidullah Muhammed, *İslâm Peygamberi*, 2/745.

Vücuda yapışarak vücut hatlarını belli edecek şekilde dar olmamalı, geniş olmalıdır.

Tesettür olan örtü kokulanmış olmamalıdır. (Mahremlerinden (eşi, evladı, ebeveyni ve kardeşlerinden) başkasına ya da karşı cinsi etkilemek için koku sürmemek.)

Erkek kıyafetine benzer kıyafet olmamalıdır.

Gayr-i Müslimlerin özel elbiselerine benzememelidir.⁷¹⁵ (Din ekseninde kimlik belirleyen unsur olarak.)

İslam dininde kadın ve erkeğin fazileti, asli yaratılışlarını korumalarına bağlıdır. Yaratılışın ve fitratın zıddına hareket etmemelidirler. Dindar bir erkeğin kadın kıyafeti ve kadın kıyafetine benzeyen giysileri giymemesini, aynı şekilde kadının da erkek kıyafeti ve erkek kıyafetine benzeyen giysileri giymemesini tavsiye edilmiştir. Ayrıca konuşma tarzı, davranış ve yürüyüş biçimi, kıyafet ve takı gibi benzeyişler aynı şekilde değerlendirilir. Hz. Peygamber erkeğin kadın, kadınında erkek elbisesi giymesini menetmiştir. Gerek kadının erkeğe benzemesi gerekse erkeğin kadına benzemesi haram kılınmış ve büyük günahlardan (kebâir) sayılmıştır.⁷¹⁶ Her kültürün kendine ait bir hayat anlayışı ve uygulaması olması pek tabiidir ve bu noktada sünnet oldukça titiz davranarak, aslında şekilci olmamasına rağmen burada tam bir ısrar göstermiştir. Şirk kültürünün izlerini taşıyan, isim, giyim, şekil, biçim ne şekilde olursa olsun müsamaha edilmemektedir. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse Müslümanların Gayrimüslimlerin giydikleri elbiseleri giymekte bir

715 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi u' - a î* , nşr. Muhammed Zühêyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), Libas 61.

716 Karaman Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, 345.

beis yoktur. Çünkü İslamiyet Müslümanlara özel bir kıyafet getirmemiştir. Ancak o milletin şıarı durumunda olan elbiseleri giymek caiz görülmemiştir.

A. Tesettürde Ruhsat

Ruhsat mantıki olarak bir fiilin işlenip işlenmemesiyle alakalıdır. Bu da öncelikle “*haramı işleme*” ve “*vacibi terk etme*” şeklinde genel bir tasnifi sonuç vermektedir. Açlıktan ölecek durumdaki bir kişinin domuz eti yemesi örneğinde olduğu gibi azimet hükmünün düştüğü durumlarda ruhsat hükmünün kullanılmaması dinen caiz değildir. Bu durumdaki kişinin, haramı işlemesi ve hayatını kurtarması gerekir. Aksi takdirde günah işlemiş olacaktır. İnsanların sosyal hayatlarını idame ettirebilmeleri için birtakım gereksinimleri bulunmaktadır. Bu gereksinimlerin öncelik sıralaması kişi, zaman, zemin vs. gibi birçok faktöre bağlı olarak değişkenlik gösterir. Sosyal hayatta «gereksinimlerin giderilememesi» halini de içine alan zorluk (meşakkat) şeklinde tabir edilebilecek birtakım durumlar meydana gelebilir. İşte bu gibi durumlarda İslam hukuku meşakkat halini dikkate alarak kolaylık prensibini işletmekte ve ruhsat uygulamasına gitmektedir.⁷¹⁷ Örneğin tesettürü ihlal etmemek için hem cins doktora gitmek kimi zaman maddi bir harcamada bulunmayı gerektirebilir. Bu durumdaki kişinin harcama yapmamak için karşıt cins doktora gidebilmesi kanaatimizce ancak tahsiniyyat kabilinden harcamalarının olmamasına bağlıdır. Çünkü tesettür dini bir vecibedir. Bu vecibenin ihlalinin önüne geçilmesi bir harcama yapmayı gerektiriyorsa mutlak olarak azimet ya da ruhsat hükmü verilmeyip kişinin özel durumu dikkate alınmalıdır.

717 Zerkeşi Ebu Abdullah Bedrüddin Muhammed Bahadır, *el-Mensur fi'l -Kavaidi'l-Fıkhiyye* (Kuveyt: Vizaratü'l-evkafi'l-Kuveytiyye, 1985), 3/169-174.

Nur suresi 61. ayetinde örtünme yükümlülüğü hafifletilmekte ve tesettüre istisna getirilmektedir. Ruhsat, yaşlandığı için, ay halinden (adetten) kesilmiş ve çocukları yaşlılıkları itibariyle olmayan cinsel arzusu kalmamış ve kendisinde bir cazibe bulunmayan; tahrike ve fitneye sebep olmayan kadınların gerdanlık, bilezik gibi gizli ziynetlerini göstermemek kaydıyla, cilbâb, rida, başörtüsü üzerindeki peçe gibi dış kıyafetleriyle ilgilidir.⁷¹⁸ Ayette geçen ruhsat yaşlılıktan dolayı tesettür konusunda titiz davranma yeteneklerini kaybetmiş olabilecekleri için bir hoşgörüdür; “yaşlıdır, kusuruna bakılmaz...” anlamındadır. Bu durumda yaşlı kadınlar ziynetlerini göstermemek şartıyla üzerlerindeki çarşaf ve ferace gibi dış örtülerini çıkarıp; başörtüleriyle dışarı çıkabilirler, üst bir örtü giyme zorunluluğu getirilmemiştir. Yaşlı kadınların kasdedilmekle beraber doğal yapısı itibariyle veya bir hastalık sebebiyle bu isteğini kaybeden kadınların da dikkatleri çekmeyecek biçimde örtüsüz dışarı çıkabileceklerini söylemektedir.⁷¹⁹

B. Toplumsal Değişim ve Tesettür Algısı

Tesettür anlayışı ile değişen dünyadaki tesettür algısı mukayese edildiğinde ciddi farkların olduğu dikkat çekmektedir. İslam'da tesettür şeklinde genel nitelikli çalışmaların yanı sıra Kur'an, fıkıh ve tefsirler özelinde araştırılmıştır. Ayrıca II. Meşrutiyet ve Postmodern gibi bazı dönemlerde ve tesettürlü kadının değişimi özelinde tesettür algısı hakkında çalışmalar yapılmıştır. Allah'ın Kur'an'da sabit emri ve Müslümanlar için yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur. Ancak tesettür sadece başörtüsünden ibaret değildir. Tesettür anlayışının değişim aşamasında başörtüsü türban olarak algılanmış ve türban toplumda sorun haline getirilmiştir. Tesettür için belirli bir kıyafet bulunmamaktadır. Bedeni örten her kıyafet giyilebilir. Bununla birlikte tesettürün

718 “Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları”, 49.

719 “Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları”, 49.

sağlanması için yüz, bileklere kadar eller ve ayaklar dışında her tarafın örtülmesi gerekir. Ayrıca örtünmek üzere kullanılan kıyafetin Hz. Peygamber'in de izah ettiği üzere dar ve içi gösterecek kadar ince ve şeffaf değil, bol ve sıkı dokunmuş malzemelerden temin edilmesine dikkat edilmelidir. Nitekim Hz. Peygamber ince ve şeffaf giyinen kimseleri “*giyinmiş elbisesizler*” manasında niteler. Dolayısıyla tesettürde asıl olan dikkat çekici kıyafetler değil, haramdan muhafazasını sağlayacak nitelikte örtünmenin gerçekleşmesidir. Tesettürün toplumların bulunduğu ortamlara ve kültürlere bağlı değişik formları bulunabilir. Ancak esas olan kadınların dışarıya çıkarken iç giysilerinin üzerine muhakkak ayrı bir dış kıyafet almalarıdır. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, tesettür anlayışının değişiminin saiklerini iki kısımda değerlendirmek mümkündür. İlk aşamada kültürün etkisi zikredilebilir. Kültürel formlar ise gerek mekân gerekse zamansal değişimlere muhatap olmaktadır. Mesele mekân açısından ele alındığında, değişen coğrafya ve iklim bölgelerinde örtünmek için kullanılan malzemelerin ve buna bağlı olarak örtünme tarzlarının farklılık gösterdiği görülür. Sıcak iklim bölgelerinde kullanılan kıyafetler ve hatta kıyafetlerin renkleri ile soğuk iklimlerdeki ayrıdır. Zaman açısından bakıldığında da aynı coğrafya da zaman içerisinde farklılıkların olduğu görülür. Tesettür tarzı, kullanılan malzemeler, malzemelerin renk ve desenleri hususunda içinde bulunulan coğrafya ve zaman son derece etkilidir. Şekil ve renk ne olursa olsun önemli olan ayette de sabit olan uzuvların kapanması sağlayacak bir örtünmenin uygulanmasıdır. Aksi halde ne kumaşın değeri ne tercih edilen renkler mesele konusu değildir. Tesettür anlayışının değişiminin ikinci saiki ise modanın tesiridir. Modanın tesettüre etkisi iki aşamada söz konusu olmuştur. İlk aşamada tesettürlü kadınların giyeceği kıyafetler modanın ilgi alanına girmiştir. Bu durum bilhassa ticari faktörlerle etkisini daha da belirginleştirmiştir. Böylelikle tesettürlü kadınlar da modanın önerdiği veya saygın gösterdiği gibi sık

ve güzel görünme vasıtalarına erişmiştir. İyiliği ve güzeli tavsiye eden İslam'da, elbette kadının da güzel görünmesi ailenin huzuru açısından kaçınılmazdır.⁷²⁰

C. Geleneksel Bağlamında Tesettür

Kur'an-ı Kerim'de örtünme ayetleri A'râf Suresi, Nûr Suresi ve Ahzâb Suresinde ele alınmıştır. Nüzul zamanı itibariyle hicret sonrası Medine'de aynı zaman dilimi içerisinde ve aynı örf, adet ve gelenek içinde nazil olmuşlardır. Geleneksel bağlamında, tesettür ile ilgili ifadeler, Kur'an'ı Kerim'de adabı muaşeret ilgili davranışları düzenleyen ayetler içerisinde değerlendirilmiştir. Buna göre Medine'de yaşayan münafıkların Müslümanların özel yaşamlarını gözledikleri ve negatif durumlar yakalamaya çalıştıkları bir ortamda İslam Toplumuna sosyal düzenleme getirerek münafıkların çabalarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Ayrıca bazılarında göre örtünme pratiğine yönelik ayetler toplumda iffet ve haya üzerine oluşan bir alt yapının üzerine inşa edilmiştir. Bazıları ise tesettür kadına sosyal ortamlarda dokunulmazlık sağlayarak ve onu muhterem kılarak alan açan, sosyal statü sağlayan bir durum olduğunu ve doğrudan cinsellikle ilgili bir durum olmadığını ya da kadının örtünmesinin erkeğin görme nedeniyle düşeceği günahattan kurtulmasının yegâne yolu olmadığını söylemişlerdir. Tesettür ile ilgili temel kavramlarından sayılan "Cilbab" konusunda görüşler ise şu şekildedir:

Mümin kadınlarla mümin olmayan kadınların birlikte yaşamakta oldukları toplumda şayet mümin kadınlar kimlik ve iffetli kişiliklerini diğerlerinden ayırt edici bir alamet taşımadıklarından dolayı eziyet görü-

720 Sumeyye Sevinc, "Değişen Tesettür Anlayışının Kur'an Ayetleri Bağlamında Kritiği", *Academic Perspective Procedia* 5/1 (01 Mart 2022), 134-142.

yorlarsa alamet-i farika olarak üzerlerine almaları gereken Cilbab eğer toplumdaki tüm kadınlar mümin ve iffetliyse orada gerek kalmaz asli tesettür yeterlidir.

Cilbab giymenin illeti iffet ya da iffetsizlik değil hür kadınların cari-yelerden ayırt edilmesi anlamında bir keyfiyet, bir statü emaresi ve manevi zırh görevi görür.

Bu bağlamda ele aldığımızda tesettür algısı haramlık ve helallik ya da kadının bakılması haram olan bir yeri hür ya da köle oluşa göre mi tayin edilmesi gerekmektedir? Bu sorunun cevabının Kur'an'ın indiği dönemdeki "köle" telakkisinde aranmasını ve ayetteki düzenlemenin yine bu çerçevede anlamlandırılması gerektiğini düşünüyoruz. Ahzab suresi 33. ayetinde geçen "*Evlerinizde oturun...*" ifadesi de İslami gelenekte kadınların baştan aşağıya avret sayıldığı için evden dışarı çıkmamaları hatta kadınları eve hapsedin anlamında kullanmışlardır. İslam coğrafyasının hemen her bölgesinde egemen olan bu anlayışın beslendiği en önemli kaynak olarak kadını reel varlık düzleminde aklen ve dinen eksik, eğri, huysuz, fitne ve uğursuzluğun ete kemiğe bürünmüş formunda temsil eden bir varlık olarak konumlandıran hadis rivayetlerine atıfta bulunmuştur.⁷²¹

D. Moda Bağlamında Tesettür

Moda kavramı önceleri seçkinlerce ortaya çıkan ve tüketilen bir olguyken daha sonraları toplumun alt sınıflarına doğru yayılmaya başlamıştır. Buda toplumsal statülerde var olan uçurumların bir nebze olsun farklılaşmaya başladığını ya da belirli kıyafetlerle toplumsal farkın ayırt edici özelliklerinin ortaya çıktığı

721 Sancar Kaya Hümeýra, *Dini Süreli Yayınlarda Kadının Örtünme Konusunun İslam Hukuku Açısından İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 43-46.

da görülmektedir. 19. yüzyıldan itibaren de erkeklerin hepsinin yani toplumun tüm sınıflarında aynı kıyafeti giymeye başlamışlardır. Bu da toplumsal eşitlik anlamında bir adım gibi gösterilmeye çalışılan bir zihniyeti beraberinde getirmektedir. Fakat daha sonraları giysi ve moda tüketimi böylesine hızla yaygınlaşmaya başlarken yine ekonomik seviyeye göre farklılaşma ve markalaşmada kendini göstermeye başlamıştır. Giyim günümüzde bireylere kim olduklarını anlatmak ve sosyal alanı içerisinde diğer insanların kim olduklarını anlamak için bireylerin yeni bir dile ihtiyaç duydukları yerde kimliğin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Giyim konusunda oluşan değişimler, kamusal gruplar arasındaki ilişkilerdeki değişimi de göstermektedir. Sanayi öncesi toplumlarda, giyim davranışları kişinin toplumsal yapıdaki konumunu açıkça gösterirdi. Giyim, toplumsal sınıf ve cinsiyet kadar, mesleği, dini ve bölgesel kökeni de çoğunlukla gözler önüne sererdi. 19. yüzyılın sanayileşen toplumlarda ise giyim farkı üst ve orta sınıfla alt sınıf arasında büyük farklılık taşımaktaydı. Çalışanlar giysilerine göre sınıflandırılır bu da toplumsal statü ve kimliklerini oluşturmaktadır.⁷²²

Dini kimliğin bir simgesi olan tesettür ise, Müslüman/İslamcı kadınların modernize edilmiş toplumsal yapı içinde başörtülü kimlikleriyle yeni bir yer edinmesi ile bu kimlik bağlamında elde etmek istedikleri itibarlı duruşlarıyla başörtüsü eski anlamı dışında yeni anlam ve işleve barındırmıştır. Bu süreç ve öncesinde başörtüsü ile kırsal, geri kalmış ve eğitimsiz kavramlarıyla bağ kurulurken, artık bu kavramların yerine kentli, modern ve eğitilmiş kadınların da bir özelliği olarak başörtüsü/tesettür ortaya çıkmıştır.⁷²³ Böylece tesettür itibarlı bir anlam kazanarak bir yandan laik/çağdaş kadın diğer yandan da geleneksel başörtülü kadın karşısında kimlik kazanımı açısından önemli simgesi haline geti-

722 Crane Diana, *Moda ve Gündemleri: Giyimde Sınıf, Cinsiyet ve Kimlik* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003), 182.

723 İlyasoğlu Aynur, *Örtülü Kimlik* (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), 107.

rilmesi amaçlanmıştır. Geleneksel söylemler ve giyim tarzının modern kamusal alanda kabulü noktasında giyim pratiklerinde özünde başörtüsü sabit kalıp, giyim tercihlerinde renk, tarz, çeşit açısından farklılıkların görülmektedir. Modernize olunmaya çalışıldığı ve seküler yaşamın beklentilerini gelenekselden kopmadan cevap vermeye çalışılan, özellikle 1980’li yıllardan günümüze moda gibi unsurlarında tesettürlü kadınlar üzerinde kurduğu etki, başörtüsünü modernize edip hem baş bağlama şekillerinde hem de giyilen kıyafetlerin yeni dönüşümlerin var olduğunu bizlere göstermektedir. Dini bir kimlik olana başörtüsü aynı zamanda gelenekselliğinde göstergesi olması hasebiyle başörtülü kadınlar bu geleneksellikten kopmadan, dini vecizelerini yerine getirerek aynı zamanda modern/seküler hayat içerisinde yer edinmeleri açısından dönüşüme uğramaktadır. Bu haliyle modern toplumsal yapının tesettür tercihlerinde tek tipleştirici değil, daha çoğul, farklı tarz ve giyim şekillerine rastlamak da hem modanın etkisi hem de postmodern bir tesettür algısının varlığını bizlere göstermektedir. Postmodernlik vurgusu özellikle giyim konusunda farklılıkların göze çarpması, sosyal, kamusal alana katılan tesettürlü kadınların tesettür algılarındaki farklılığın sadece dindarlık ölçütleriyle açıklamak yeterli olmaması, bununla birlikte aynı zamanda çok sesliliğin olduğu, moda akımlarıyla tesettür tercihinin daha da çoğul hale gelmesine sebep olmaktadır.⁷²⁴

E. Modernden Postmoderne Değişen Tesettür Algısı

Modernistler için başörtülü kadınlar tehlikeli bir ideolojinin mensupları olarak algılanırken, dindarlar içinse elde edilmesi ve ulaşılması gereken birer ütopyanın temsili olarak algılanmışlardır. Postmodernitenin varsayımlarını tecrübe eden günümüz dindarı ise, özellikle de tesettürlü dindar kadını ne laiklerin baktığı gibi ne de geleneksel bakış

724 Çaylak Melek, *Değişen Tesettür Algısı: “Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 60-62.

açısını temsil etmektedir. Bu perspektiften baktığımızda günümüzün İslami öznesi, Müslüman kimliğini, hem dini cemaat ve diğer dindar bireylerin hem de modernitenin dayatmalarına eleştirel yaklaşarak ve kolektif yönü bulunan bir direnişle inşa ettiğini görürüz. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse farklılık, sahicilik ve otantiklik isteği ve homojenleşmeden kaçınma arzusu, bu eleştirel direnişin tezahürüdür.⁷²⁵ Din, ahlak ve siyaset anlayışları sıklıkla kadınlar üzerinden yürütüldüğünden kadının değişimi hemen göze çarpmakta ve kolayca eleştirilmektedir. Başörtülü kadın açısından ise, muhafazakâr erkek daha tehlikeli bir dönüşüm geçirmiştir. Muhafazakâr erkeğin değişimi muhafazakâr toplum açısından hemen kabullenilirken⁷²⁶ kadınların değişimi dini bir yozlaşma şeklinde algılanmıştır. Siyasal İslam ve kadının vakarı ile yakından ilişkilendirilen sade ve basit renklere sahip başörtüsü, artık en çarpıcı renkleri donatılmış, pahalı ve fark edilme isteğini belirten bir mahiyete bürünmüştür. Bu durum, İslam'ın tüketim anlayışıyla ve eskiden Müslümanların sıklıkla tartıştıkları kadının toplumdaki fark edilirliliği meselesiyle tamamen ters kutuplarda bir seyir izlemektedir. Bu yeni anlayışın belli grup ve ekonomik düzeydeki Müslüman kesim etrafında yoğunlaşması da “İslami bir burjuvazinin”⁷²⁷ oluşmaya başladığı yorumlarını beraberinde getirmektedir. Dindar bir kadının sınıf atlama isteği, dindarlığın doğasına aykırı bulunurken dindar erkeğin bu isteğini nefsinin peşinde koşmak diye niteleyenler, sonuçta her ikisinin de büyük değişim geçirdiği kanaatini taşımaktadırlar. Çünkü postmodernitede bireysel, rekabet odaklı farklılaşma isteği, bireyleri piyasanın ortak paydasında topladığından genel bir homojenleşmeye götürür. Müslümanların yeni, özenti davranışları, bir anlamda farklılaşım derken geçmiş dönem elit sınıflarının benzer (simüle) davranışlarına

725 Touraine Alain, *Kadınların Dünyası*, çev. Mehmet Morali (Kırmızı Yayınları: İstanbul, 2007), 63.

726 Başörtülü Kadınlar Anlattı: Türbanlı Erkekler, 12.

727 Haenni Patrick, *İslam Suretinde Neoliberalizm*, çev. Levent Ünsaldı (Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011), 41-42.

doğru sürüklenmelerine neden olmaktadır. Başörtüsünün çeşitlenmesine, yeni stillerin ortaya çıkmasına rağmen başörtülü olup namaz gibi dini yükümlülüklerini yerine getirmeyen pek çok kişinin bulunması, artık başörtüsünün belli bir hayat tarzını ifade etmediği iddiasını ve başörtüsünün bir tüketim metana dönüştüğü eleştirilerini destekler niteliktedir.⁷²⁸ Müslümanların kapitalist hayat tarzından etkilenmelerini, bireyselleştirilmiş özgürlük anlayışının Müslüman beden ve kıyafetine de yansımaya neden olmuştur. Dindar kadının kıyafetinin renkleri artık pembe, parlak sarı, kırmızı gibi daha göz alıcı ve fark edilir kılınmıştır. Kıyafetlerin tarzı ve rengi değiştikçe dindar kadının zihinsel süreci de değişmiş ve “bedenim benimdir ve buradadır” anlayışını doğurmuştur. Bu duruma tesettür modasının öncülerinin bir hayli katkısı vardır. Son dönemlerde kullanılan renk ve tarzlarla genç kızlar ve olgun yaştaki kadınların kıyafetleri birbirine karışmış, yaş hiyerarşisi postmodern tarzda ortadan kalkmıştır.⁷²⁹

Halbuki postmodernitenin tüm hiyerarşileri parçalama anlayışı, bilmeden de olsa yeni eğilim anlayışı içindeki dindar kadının, toplumsal bir nesne değil toplumsal bir özneye dönüşmek istemesine katkıda bulunmaktadır. Özneye dönüşmeye çalışırken, bir anlamda homojenliği ifade eden nesnellikten kopmaya çalışması, dinden ve dinî olandan kopuş şeklinde anlaşılabilir. Aslında kopuş, ikinci planda rol biçen gelenekçi erkek nesneleştirilmesidir. Başörtülü kadını modern çağın dışına itmek isteyen modernizm ve kadına gerçek değerini verdiklerini ileri süren gelenek taraftarlarının, kadının toplumsal alanlarda fazlaca görünürlük kazanmasından rahatsız olmaları bir hayli ilgi çekicidir. Çünkü bu açıdan, modernistler ve gelenekçiler birbirleriyle ittifak halindeymiş izlenimi vermektedirler. Bu yönüyle kadın, “saldır-

728 *Başörtülü Kadınlar Anlattı: Türbanlı Erkekler*, 37-38.

729 Barbarosoğlu Fatma, *Şov ve Mahrem* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006), 102-107.

gan modernlik-ezici gelenek” arasında kalmış durumdadır.⁷³⁰ Her iki kesim tarafından sert eleştirilere maruz kalan tesettürlü kadınlar, bu sefer kendini gerçekleştirmenin adeta zorunluluk olduğu, kendini gerçekleştirme adına arzuların akışkanlığına büyük şans tanıyan, varlığın kendini ancak tüketim ve nesnelere tanımlayabildiği, merkezsizliğin, imajın ve prestijin tek geçerli akçe olduğu, (bilerek veya bilmeyerek) postmodernitenin sahte kurtarıcılığının kucağına sığınmaktadır. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse dindar kadın ve erkeğin her ikisinin de kamusal alanda var olma kaygıları yüzünden menfi bir değişime uğradıkları bir gerçektir. Erkek, bu meyanda haram ve helal duygusunu kaybederek kapitalizmin nesnesine dönüşmektedir. Kadın da feminist değerleri dile getirerek her alanda kadın erkek eşitliği söylemi üzerinden, kendi dinî değerlerindeki “adalet” kavramını yitirdiğine dikkatleri çekmektedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, din merkezli bir kimlik inşasını postmodern kapitalist çoğulcu piyasada unutulmuş ve gündelik hayatın yaşam tarzına eklemlenmiştir. Geçmişte “din temelli yaşam inşa etme süreci”, şu an postmodern kapitalist sistemin sıradanlaştırdığı, dini değerlerin, anlamlarının yüzeyselleştiği bir normalleşmedir. Bunun toplumsal hayattaki görüntüsü; dine zıt kıyafet, yaşam biçimi, dil ve söylemleri pratik eden dindar tipolojilerinin yaygınlaşmasıdır.⁷³¹ Toplumun kültürel kodlarındaki başörtülü dindar kadın ve dindar erkek kimliği, artık belli ilkeleri ve yaşam biçimleri bulunan bireylere tekabül etmemektedir.⁷³²

730 Karaca Nihal Bengisu, “Modern Mahrem”den Yıllar Sonra: İki Kamu Arasında Nâmahrem”, *Modern Mahrem* (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 226-231.

731 Farklı etkilerin dini inançlara etkisi hakkında bkz. Abdulhalim İnam ve Ali Kaya, *Belçika’da Din Eğitimi*, 124vd.

732 Akdoğan Ali-Sungur Ali, “Postmodern Ortamda Dindarın Değişen Giyim Anlayışı”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2016), 67-78.

Kaynakça

Akdoğan Ali-Sungur Ali. “Postmodern Ortamda Dindarın Değişen Giyim Anlayışı”. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9/1 (2016), 67-78.

Aksakal Zeynep Nermin. “Kur’ân’daki ‘Erkek Kız Gibi Değildir’ İfadesi Cinsiyet Eşitliğine Engel midir?” Marife Dergisi 22/2 (ts.), 821-841. <https://doi.org/10.33420/marife.1095596>

Apaydın H.Yunus. “Tesettür”. Diyanet İslam Ansiklopedisi. XXXX/538-543. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Apaydın Yunus. “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme”. İslamiyat 4/2 (2001).

Barbarosoğlu Fatma. Şov ve Mahrem. İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.

Bardakoğlu Ali. “Cahiliye Döneminde Kadın”. Sosyal Hayatta Kadın. 14-20. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. el-Câmi u' - a î . nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Carullah Musa. Hatun. Kitabiyat Yayınları: Ankara, 1999.

Crane Diana. Moda ve Gündemleri: Giyimde Sınıf, Cinsiyet ve Kimlik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Çaylak Melek. Değişen Tesettür Algısı: “Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Demirbağ Nesibe. Kur’ân Perspektifinde Fitrî, Dînî ve Ahlâkî Bir Olgu Olarak Örtünme. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Duman M. Zeki. “Kur’ân’da Örtünmenin Temel Sınırları”. İslâmiyât 4/2 (2001), 35-52.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî. el-Câmi’ li-Ahkâmi'l-Kur’ân. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.

Ebu'l Alâ Mevdûdî. Tefhimu'l Kur'ân. ed. Ali Bulaç. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2005.

Görmez Mehmet. "İlahi Dinlere Göre Başörtüsü". İslâmiyât 4/2 (2001), 19-33.

Gürkan Salime Leyla. "Tesettür (Diğer Dinlerde)". Diyanet İslam Ansiklopedisi. C. XXXX. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Haenni Patrick. İslam Suretinde Neoliberalizm. çev. Levent Ünsaldı. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011.

Hamidullah Muhammed. İslâm Peygamberi. çev. Salih Tuğ. İstanbul, ts.

İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensâri. Lisânu'l-Arab. Beyrut: Dâr Sâdir, ts.

İlyasoğlu Aynur. Örtülü Kimlik. İstanbul: Metis Yayınları, 1994.

Abdulhalim İnam ve Ali Kaya. "Belçika'da Din Eğitimi", Diaspora'da Din Eğitimi, ed. Hasan Sözen. GAV Perspektif Yayınları, 2023.

Karaca Nihal Bengisu. "Modern Mahrem"den Yıllar Sonra: İki Kamu Arasında Nâmahrem". Modern Mahrem. 223-233. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

Karaman Hayreddin. İslam'da Kadın ve Aile. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Basım, 2010.

Kutub Seyyid. Fizilâl-il Kur'ân Kur'ân'ın Gölgesinde. çev. M. Emin Saraç-Bekir Karlığa-İ.Hakkı, Şengüler. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, ts.

Mevdudî Ebu'l-A'lâ. Hicâb. çev. Harun Ünal. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 3. Basım, 2010.

Mutahharî Murtaza. Hicâb (Örtünmenin Felsefesi). çev. Mücteba Mir. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2004.

Ongun Selin. Başörtülü Kadınlar Anlattı: Türbanlı Erkekler. İstanbul: Destek Yayınları, ts.

Özbek Fatma. İslamda Tesettür. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Paçacı İbrahim. Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara 2007: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Sancar Kaya Hümeýra. Dini Süreli Yayınlarda Kadının Örtünme Konusunun İslam Hukuku Açısından İncelenmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Sarahsi Abu Bakr Muhammad ibn Abu Sahi Ahmad Chams al Aimmah. Kitab as-Siyar al-Kabir. Ankara, 1989.

Sevinc, Sumeyye. “Değişen Tesettür Anlayışının Kur’ân Ayetleri Bağlamında Kritiği”. Academic Perspective Procedia 5/1 (01 Mart 2022), 134-142. <https://doi.org/10.33793/acperpro.05.01.14>

Touraine Alain. Kadınların Dünyası. çev. Mehmet Moralı. Kırmızı Yayınları: İstanbul, 2007.

Zebîdî Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latifi. Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih ve Tercemesi ve Şerhi. çev. Kâmil Miras, 1988.

Zerkeşi Ebu Abdullah Bedrüddin Muhammed Bahadır. el-Mensur fi'l -Kavaidi'l-Fıkhiyye. Kuveyt: Vizaratü'l-evkafi'l-Kuveytiyye, 2. Basım, 1985.

“Babil’in Düşüşü”. Tevrat- Kutsal Kitap. Yeşaya-47. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2001.

“Mısır ve Kuş'un Başına Gelenler”. Tevrat-Kutsal Kitap. Yeşaya-20. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2001.